

кезде азыркыдай жер жайнаган профессорлук кайда. Илимдин докторлору ошо кезде адабият боюнча М.Борбугулов, Ж.Субанбеков болсо, кыргыз тили боюнча Абдыгул Жапаров жана Калкабай Сартбаев, калгандары илимдин кандидаты, ага окутуучу болушар эле. Карбоз агай сүйкүмдүү, сыпаа жайынан сүйлөгөн акылы тунук адам эле. Экзамен учурунда катуу талап койгону менен ичинен сүйөп таяганы, айылдан барып окуган бизге окшогондорду аяганы сезилип эле турчу. Лекциясын да турмуш менен жакындата жуурулуштуруп туруп окучу да, семинардык сабагын да жүргүзчү. Ошондуктан биз агайдын лекциясын калтырбай катышчу элек. Ошого жараша семестрдин этегинде катышканыбызга жана берген жообубузга карап өз баабызды кулабай алып, кудундан калчубуз. Жанылбасам, 1973-жыл болсо керек, Карбоз Дыйканов агайдын «Азыркы кыргыз тилинин таблицасы» деген монографиялык эмгеги китеп болуп чыкты, чыгаары менен аталган көк тыштуу окуу китебин дүкөндөн сатып алып колдонуп, пайдага чечилип жүрдү. Андан бери кыйла эле көп жыл арадан зымырап өтүп кетти. Агайдын көп билимдерин алдык, үйрөндүк, билдик. Бирок аны мугалимдик, окутуучулук ишибизге колдоно албадык. Мен журналисттик кесипке биртоло ооп, алгач Кыргыз ССР Министрлер Советинин алдындагы кыргыз радио уктуруу жана теле көрсөтүү мамлекеттик комитетинде коомдук кызматкер катары аралашып, бул кесипке баш отум менен киришип, кийин Ленинполь райондук кыргыз-орус тилдүү газетасында радио уюштуруучусу, бөлүм башчы, редактордун орун басары кызматтарында иштеп жатып, КПСС БКга караштуу Ташкент жогорку партиялык мектебинин СМПП бөлүмүнөн эл аралык журналистика боюнча кошумча саясий жогорку билим алып, ошол күндөн ушул күнгө чейин мамлекеттик муниципалдык жетекчи кызматтарды аркалап, Карбоз Дыйканов, Абдыгул Жапаров, Бейшегул Уметалиева, Токтосун Акматов, Сансызбай Иманалиев, Сапар Бегалиев, Шералы Жапаров сыяктуу көптөгөн профессор, окутуучу агай-эжейлердин илим-билим, тарбиясын алып, ушул даражага өзүм курдуу ошо кездеги жаштардын өкүлү катары жеткениме азыр ыраазы болуп калганымды жашырбас элем. Жогоруда мен эскерип аттарын атаган жана аталбаган асыл эмгегин арнаган мугалимдеримдин көздөрү өтүп кетишти. Бирок алардын жаркын өмүрү, берген таалим-тарбиясы мага окшогон көптөгөн алардын колунан окуп, билимин алган адамдардын эсинде сакталып кала берет.

УДК 82.1/-9:82-96

Джаманкулова К.Т.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

Джаманкулова К. Т

КНУ им. Ж.Баласагына

Dzhamankulova K. T.

КНУ J. Balasagyn

**ПРОФЕССОР К. ДЫЙКАНОВДУН ИЛИМИЙ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ
НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССОРА К. ДЫЙКАНОВА
SCIENTIFIC ACTIVITY OF PROFESSOR K. DYKANOV**

Аннотация: Макалада профессор К.Дыйканов 1941-жылы Кыргыз пединститутуна окууга кирип, бирок Улуу Ата мекендик согуш башталганда ага катышып, ал жактан мекенге келгенден кийин, окуусун аяктагандыгы айтылат. Анын КР ИАда аспирантурада окуп,

«Кыргыз тилиндеги зат атоочтор» деген темада кандидаттык диссертациясын жактагандыгы жана аталган мекемеде илимий кызматкер, андан соң ЖОЖдордо кафедра башчысы, ага окутуучу, доцент, профессор болуп иштегендиги белгиленет. Макалада окумуштуунун «Кыргыз тилиндеги зат атоочтор», «Кыргыз тилиндеги үндүүлөр», «Кыргыз тилиндеги грамматикалык терминдердин сөздүгү» деген эмгектери жарык көргөндүгү жана «Кыргыз тилинин морфологиясы», «Кыргыз жазуусунун тарыхынан» аттуу эмгектерге авторлош болгондугу маалымданат. Кийин «Кыргыз тилинин тарыхынан» кайрадан басмадан чыккандыгы, ошондой эле «Манас» эпосунун жиги алфавиттик сөздүгүн», «Кыргыз тилинин терс жана кери алфавиттүү сөздүгүн» түзгөндүгү айтылат. К.Дыйкановдун ЖОЖдун студенттери үчүн таблица түрүндө жазган кыргыз тили бир нече жолу басмадан жарык көргөн. Макалада профессор К.Дыйкановдун кыргыз тилинин өнүгүшүнө чоң салым кошкон окумуштуу экендиги баса белгиленет.

Аннотация: В статье говорится о том, что профессор К.Дыйканов поступил в Киргизский педагогический институт в 1941 году, но началом Великой Отечественной войны встал на защиту Родины. После окончания войны возвращается на учебу и заканчивает ее. Говорится, что он учился в аспирантуре в АН КР и защитив кандидатскую диссертацию на тему «Существительные в кыргызском языке», работал научным сотрудником в данном учреждении, а затем работал в вузах страны. Был заведующий кафедрой, старшим преподавателем, получил звание доцента и стал профессором. В статье сообщается, что ученым опубликованы такие работы, как «Имя существительное в кыргызском языке», «Гласные в кыргызском языке», «Словарь грамматических терминов», а также труды в соавторстве «Кыргыз тилинин морфологиясы» и «Кыргыз жазуусунан тарыхынан». Позже он переиздал «Из истории кыргызской письменности», создал «Жиги алфавитный словарь эпоса «Манас», «Обратно и обратно-алфавитный словарь кыргызского языка». Несколько раз издавался кыргызский язык, написанный К.Дыйкановым в виде таблиц для студентов вузов. В статье подчеркивается, что профессор К.Дыйканов – ученый, который внес большой вклад в развитии кыргызского языка.

Annotation: The article says that Professor K. Dyikanov entered the Kyrgyz Pedagogical Institute in 1941, but at the beginning of the Great Patriotic War he defended the Motherland. After the end of the war, he returns to study and finishes it. It is said that he was a postgraduate student at the Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic and having completed his Ph.D. thesis on the topic “Nouns in the Kyrgyz language”, worked as a researcher in this institution, and then worked in the country's universities. He was the head of the department, senior lecturer, received the title of associate professor and became a professor. The article reports that such works as “Noun in the Kyrgyz language name”, “Vowels in the Kyrgyz language”, “Dictionary of grammatical terms”, as well as co-authored works “Kyrgyz tilinin morfologiyasy” and “Kyrgyz zhazuusunan tarynan” have has been published. Later he republished "From the history of the Kyrgyz language", created an alphabetical dictionary of the epic "Manas", "Negative and reverse alphabetical dictionary of the Kyrgyz language». The Kyrgyz language was published several times, written by K. Dyikanov in the form of tables for university students. The article emphasizes that Professor K. Dyikanov is a scientist who has made a great contribution to the development of the Kyrgyz language.

Негизи сөздөр: кыргыз тили, зат атоочтор, үндүүлөр, терминдердин сөздүгү, морфология, жазуунун тарыхы, алфавиттик сөздүк.

Ключевые слова: кыргызский язык, имя существительное, гласные, словарь терминов, морфология, история письменности, алфавитный словарь.

Keywords: Kyrgyz language, noun, vowels, glossary of terms, morphology, history of writing, alphabetical dictionary.

Карбоз Дыйканов (1922-1999)-көрүнүктүү тилчи, окумуштуу, филология илимдеринин кандидаты (1955), профессор (1989), «Элге билим берүүнүн отличниги» (1970), «Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими» (1983), СССР Жогорку кеңешинин Грамотасы, 9 медалдын ээси.

Карбоз Дыйканов 1941-жылы Фрунзедеги Кыргыз пединститутуна кирген. Бирок Улуу Ата Мекендик согушка катышкандыктан, окуусу үзгүлтүккө учураган. Согуш маалында жаракат алып, мекенге кайтып келген соң, болочоктогу окумуштуу пединституттан окуусун уланткан. 1949-жылы окууну аяктап, аталган пединституттун педагогика кафедрасына ассистент болуп иштеп калган. 1950-жылы СССР ИАсынын Кыргызстандагы филиалына аспирантурага өткөн.

К.Дыйканов 1955-жылы «Кыргыз тилиндеги зат атоочтор» деген темадагы кандидаттык диссертациясын Казак Республикасынын ИАсынын Тил институтунда ийгиликтүү жактаган. Андан соң Кыргыз Республикасынын ИАнын Тил жана адабият институтунда кенже илимий кызматкер, 1956-1959-жылдары Фрунзедеги Кыргыз мамлекеттик сырттан окуу педагогикалык институтунда кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын башчысы, 1964-жылдан баштап Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз тили кафедрасына улуу окутуучу, 1968-жылы доцент, 1989-жылдан баштап кафедранын профессору болуп эмгектенген. 1986-жылы аталган кафедранын башчысы болгон.

1955-жылы К.Дыйкановдун “Имя существительное в киргизском языке”[1] аттуу монографиясы жарык көргөн. Бул эмгекте биринчи жолу кыргыз тилиндеги зат атоочтор атайын илимий иликтөөгө алынган. 1-бапта зат атоочтордун лексикалык мүнөздөмөсү берилген. Зат атоочтордун маанилерине жараша бөлүнүшү анализге алынган. Кыргыз тилинде жана Орхон-Енисей жазма эстеликтеринде кездешкен сөздөр төрт топко жиктелип, мисалдар менен талданган. Автор азыркы кыргыз тилиндеги сөздөрдүн бир бөлүгү байыркы жазма эстеликтерде кездешерин белгилеп, аларды маанисине жана формасына жараша төмөнкүдөй төрт бөлүккө бөлгөн: 1) байыркы мезгилден бери формасы жана мааниси дал келген сөздөр; 2) эски мааниси сакталып, бирок айрым фонетикалык өзгөрүүгө дуушар болгон сөздөр; 3) мурунку формасы сакталып, бирок маанисин өзгөргөн сөздөр; 4) азыркы сөздүк составда кездешпеген сөздөр (колдонуудан чыгып калган же анын ордуна башка сөздөр колдонулган учурлар) жана аларды кыргыз тилиндеги сөздөргө салыштырган [1, 28-32]. К.Дыйканов бул мисалдарды талицалар менен берген. Араб, иран, кытай тилдеринен сөздөр уйгур, татар, өзбек тилдери аркылуу киргендигин жана алар кыргыз тилинин ошол мезгилдеги фонетикалык өзгөчөлүктөрүнө жараша өзгөрүүлөргө (кээде маанилик жактан да) дуушар болгондугун белгилеген [1, 32-36]. Ошондой эле XIX к. ортосунан жана XX кылымда орус тилдеринен кирген сөздөр анализге алынган [1, 36-41]. Кыргыз тилинде жана Орхон-Енисей жазууларында кездешкен сөздөр 4 топко жиктелип, алар мисалдар менен талданган. 2-бапта зат атоочтордун жасалышы иликтенген [1, 42-71]; 3-бапта зат атоочтордун сөз өзгөрүүчү формалары талдоого алынган [1, 71-102].

1957-жылы К. Дыйканов жана К. Кудайбергенов тарабынан жогорку окуу жайлары үчүн жазылган «Кыргыз тилинин морфологиясы» [2] деген окуу куралы басмадан чыккан.

Анда сөз түркүмдөрүн: зат атооч, сын атооч, сан атооч, ат атооч, тактоочторду К.Дыйканов, ал эми этишти аягына чейин С.Кудайбергенев жазган.

Окуу куралында сөз мүчөлөрүнүн формасына карай бөлүнүшү сөз жасоочу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөр [2, 15-25] деп берилген. К.Дыйканов тарабынан зат атооч [2, 33], зат атоочтун род категориясы, зат атоочтун грамматикалык род категориясы [2, 35-37], зат атоочтордун жандуу жана жансыз зат категориясы [35] тууралуу маалымат орун алган. Энчилүү зат атоочтор [2, 40-42], зат атоочтун составына карай бөлүнүшү [2, 42], зат атоочтун жасалышы [2, 42-54], зат атоочтун сөз өзгөртүүчү категориялары [2, 54-70], зат атоочтордун келип чыгышы [2, 72-76], башка тилден келген зат атоочтор [2, 76-80] кеңири талданган. Ошондой эле сын атооч, сапаттык жана катыштык сын, сын атоочтун даражалары, сын атоочтун түзүлүшүнө карай бөлүнүшү, татаал сын атоочтор, башка тилден кирген сын атоочтор [2, 81-97], сан атооч, сан тоочтун келип чыгышы, түрлөрү [2, 97-106], ат атооч, жактама ат атоочтор, сурама ат атоочтор, ат атоочтун сөз мүчөлөр менен айкалышы [2, 106], тактооч, тактоочтордун морфологиялык жана синтаксистик жолдор менен жасалышы [2, 106-118] каралып, алар таблицалар, мисалдар менен жабдылган.

1958-жылы К.Дыйканов, С.Кудайбергенев, Ю.Яншансин тарабынан жазылган “Кыргыз жазуусунун тарыхынан” [3] аттуу эмгек жарыкка чыккан. Аталган эмгекте жазуунун түрлөрү жөнүндө кыскача түшүнүк берилген, андан соң Орхон-Енисей жазуусу тууралуу маалыматтар, алардын изилдениши, окулушу, жарыяланышы каралган. Дыйканов: «Археологдор тапкан рун жазуусун окуп-билүү түрк элдеринин тарыхын билүүгө негиздүү булактын бири болуп калды» [3, 10],- деген.

1959-жылы К.Дыйкановдун «Кыргыз тилиндеги үндүүлөр» [4] деген эмгеги жарык көргөн. Окумуштуу эмгектин баш сөзүндө кыргыз тилинин үндүүлөр системасы менен бирге тыбыштарды орфографиялоо маселеси азыркы кыргыз алфавитинин негизинде берилди деп жазган [4, 7]. Мында фонетика тууралуу жалпы маалымат, жазуу тууралуу түшүнүк берилип, алфавит, тамга жана тыбыш, тыбыш жана фонема, үндүү жана үнсүз тыбыштар, алфавиттеги тамгалар, тамгалардын жазылышы, фонемалардын колдонушу каралган [4, 8-26]. Үндүүлөр кеңири талдоого алынган, кыска үндүүлөр, кыргыз тилиндеги сингармонизм кубулуштары талданган, алар бир нече түрк тилдери (казак, хакас, тувин, осмонтүрк, түркмен тилдеринен) жана байыркы түрк тили (орхон-енисей эстелиги боюнча) менен салыштырылган [4, 36-40]. Окумуштуу азыркы түрк тилдери кандайдыр бир убактагы биримдик бир тилден диалектилерге ажырап, ал диалектилер акырындап элдик тилде өсүү процесинде пайда болгон деп жыйынтыктаган [4, 41]. Ошондой эле эмгекте үндүүлөрдү алмашып айтылышы, качкын үндүүлөр, келгин үндүүлөр анализденген, үндүүлөрдүн казак, уйгур, өзбек (Ташкент диалектисинде жана башка диалектилеринде) берилиши салыштырылган [4, 41-48]. Созулма үндүүлөр [4, 41-51] анализденген, алар башка тилдерге (алтай, хакас, шор, тувин, казак, түркмен) салыштырылып, алардын айырмачылыктары талданган. Кыргыз тилинде жана тектеш тилдерде созулмалардын пайда болушу (4, 59), ошондой эле созулма үндүүлөрдүн ээрчиши [4, 64] каралган.

1980-жылы К.Дыйкановдун А.Дыйкановдун “Кыргыз тарыхынан” [5] аттуу жогорку окуу жайлары үчүн эмгеги жарык көргөн. Эмгекте кыргыз тилинин лексикасында байыркы Орхон-Енисей доорунан тартып, ушул күнгө чейин жашап келген төл сөздөр менен башка тилдерден кабыл алынган чет сөздөр этимологиялык жана статистикалык планда берилген. Анда тилдердин лексикалык карым-катышы, этимология маселелери, кыргыз тилине кабыл алынган сөздөрдүн диахрондук, синхрондук абалы, иран тилинен кабыл алынган сөздөр,

араб тилинен, орус тилинен кабыл алынган сөздөр, кыргыз тилине орус тилинин тийгизген таасири, орус тилинен кабыл алынган сөздөрдүн таасири, статистикасы, үнсүздөрдүн жайгашуу орду, үнсүздөрдүн айкалыш тизими, үнсүздөрдүн топтолушу, сөздөрдүн өздөштүрүлүшү, төл сөздөрдү тарыхый аспектиде талдоо, монгол, кыргыз тилине орток лексика, лексикадагы төл сөздөрдүн тектештиги, сөздөрдү семантикалык маанисине жараша бөлүштүрүү, лексикадагы сөздөрдүн тыбыштык өзгөчөлүгү, кыргыз тилинин байыркыдан калган лексикасы, кыргыз тилиндеги фонетикалык кубулуш деген темалар камтылган [5, 9-149]. Окумуштуу: “Тилдердин генеологиялык жакындыгы, же бөлөкчө экендиги алардын грамматикасы менен тыбыштык курулушунан жана сөздүк фондусунан таанылат”, - дейт [5, 56 3]. Окумуштуунун маалымат боюнча азыркы кыргыз тили байыркы көөнө тилден бөлүнүп чыккан. Жогоруда айтылгандай, эмгекте этимология маселелери каралган. Окумуштуу К.К.Юдахиндин «Орусча-кыргызча сөздүгүндө» жол башынан берилген сөздөрдүн жалпы саны – 37511, бул сан сөздүктүн 100 проценти болсо, анын 6,56 – иран тилинен, 5,75 – араб тилинен, 10,52 орус тилинен киргендигин, сөздүктүн 22, 8 проценти башка тилдерген алынган сөздөр, 77,2 - төл сөздөр экендигин белгилейт [56 149]. Аталган эмгекте башка тилдерден кабыл алынган сөздөр этимологиялык жана статистикалык планда берилген.

1988-жылы К.Дыйкановдун «Манас» эпосунун жиги алфавиттик сөздүгү» [6] (21 миң сөз) жарык көргөн. Мындай сөздүктөр тилдеги сөздөрдүн активдүүлүгүн, жыштыгын аныктоого багытталат. К.Дыйкановдун аталган эмгеги мына ушундай багыттагы эмгектердин саамалыгы болуп саналат. Аталган сөздүк чет тилди үйрөнүүдө, үйрөтүүдө, окуу китептерин жазууда, окуу процессине байланыштуу сөздүк түзүүдө керектелет.

1989-жылы К. Дыйкановдун “Кыргыз тилинин терс жана кери алфавиттүү сөздүгү» [7] жарык көргөн. Бул сөздүк - кыргыз тилиндеги терс сөздүгүнүн биринчи түзүлүшү. Окумуштуу кери алфавиттүү сөздүгүнө «Тике жазылган сөздөрдүн сөз башынан эмес, сөз аягынан башталып, алфавит тартибине келтирилсе, аны кери алфавиттүү сөздүгү дейбиз» деген аныктама берет, эмгек мына ошол типтеги сөздүктүн эки түрүн бири-бирине салыштырып көрсөтүүгө негизделгендигин белгилейт [7, 6]. Мында сөздөр аяккы тамгасы боюнча (сен-нес; кыргыз-зыгыз; кет-тек) иреттелет. Сөздөрдүн терс жазылышы фонетикалык принципте, кери алфавитте берилиши орфографиялык принципте иштелген. Сөздөрдүн транскрипцияланып терс жазылышы морфемаларды табууга, андагы фонемаларды аныктап, орфоэпиялык сөздүк түзүүгө жана машина сөздүгүн түзүүгө жардам берет; сөздөрдүн эреже боюнча жазылышы анын транскрипциясына салыштыруу - жазылыштын туура, же натуура экендигин аныктап, орфография эрежесин тактап, иштөөгө да жардам берет дейт окумуштуу [7, 6]. Сөздүктүн терс бөлүгүндө 28 тамга, кери бөлүгүндө 36 тамга берилген. Окумуштуунун маалыматы боюнча тектеш диалектилердин, тилдердин орфографиясын жакындаштырууга 28 тамга жетиштүү болот [7, 10].

Мындан тышкары К.Дыйкановдун «Кыргыз тилиндеги грамматикалык терминдердин сөздүгү» [8] жарык көргөн.

1971-жылы К.Дыйкановдун «Кыргыз тилинин таблицалары» [9] жарык көргөн. Анда фонетика, лексикология, морфология, синтаксис, пунктуация, жазуунун тарыхы боюнча материалдар таблица түрүндө берилген [9, 3-340]. Бул эмгек улам толукталып, бир нече жолу басмадан жарык көргөн.

1989-жылы аталган эмгек «Кыргыз тили таблица түрүндө» [10] деген ат менен жарыкка чыккан. Бул жолку чыгарылышында ал талапка ылайык 80 процентке өзгөрүлдү деп белгилеген автор. Анда алфавит, сүйлөө органдары, үндүү тыбыштар, сингармонизм, үнсүз

тыбыштар, семасиология, этимология, лексикография, морфология, синтаксис боюнча материалдар [10, 3-335] таблица түрүндө берилген. Окуу материалдары «белгилүүдөн белгисизди карай, жөнөкөйдөн татаалды карай» деген дидактикалык принципте жайгашкан. Материалдар салыштырма ыкмада иштелип, эрежелердин тууралыгын далилдеш үчүн Кейде статистикасы колдонулган.

1992-жылы К.Дыйкановдун “Кыргыз тили. Фонетика, лексика” [11] аттуу эмгеги жарык көргөн. Окуу китебинин фонетика бөлүгүндө алфавит, үндүү тыбыштар, үн узундугу, созулма үндүүлөр, үнсүздөр, окшошуу, муун, ташымал каралган. Лексика бөлүмүндө кирме сөздөр, семасиология, омонимдер, синонимдер, антонимдер, лексикадагы төл сөздөрдүн тектештиги, сөздөрдү семантикалык маанилерине карата бөлүшпүрүү, лексикадагы сөздөрдүн тыбыштык өзгөчөлүгү, кыргыз тилинин байыркыдан калган лексикасы, тилдеги фонетикалык кубулуш деген темалар берилген.

К.Дыйканов – кыргыз илимине чоң салым кошкон, тил илиминде бараандуу орду бар таланттуу окумуштуу. Анын кыргыз тилинин морфологиясы, фонетикасы менен лексикасы, лексикографиясы, кыргыз тилинин тарыхы боюнча жазган эмгектери кыргыз тил илимин илимий-теориялык жактан байытты. Профессор К.Дыйканов өзүнүн артынан келечек муундарга ак кызмат өтөй турган өлбөс-өчпөс баалуу мурас калтырды.

Колдонулган адабияттар:

1. Дыйканов К. Имя существительное в кыргызском языке. – Фрунзе: Кыргыз ССРинин илимдер академиясынын басмасы, 1955. -103 б.
2. Дыйканов К., Кудайбергенев К. Кыргыз тилинин морфологиясы. – Фрунзе:1957. - 205 б.
- 3.Дыйканов К., Кудайбергенев С., Яншансин Ю. Кыргыз жазуусунун тарыхынан. – Ф., «Кыргыззокуупедмамбас», 1958. - 71 б.
4. Дыйканов К. Кыргыз тилиндеги үндүүлөр. – Фрунзе: Элге билим берүү министрлигинин Кызыл аскер типографиясы, 1959. - 68 б.
5. Дыйканов К. Кыргыз тилинин тарыхынан (Жогорку окуу жайлары үчүн). – Фрунзе: “Мектеп” басмасы,1980. - 156 б.
6. Дыйканов К. Манас» эпосунун жиги алфавиттик сөздүгү. 1-бөлүк. - Фрунзе: КМУ, 1988. - 134 б.
7. Дыйканов К. “Кыргыз тилинин терс жана кери алфавиттүү сөздүгү». – Алматы: 1989. - 456 б.
8. Дыйканов К. «Кыргыз тилиндеги грамматикалык терминдердин сөздүгү». – Фрунзе: 1956, 1961.
9. Дыйканов. Кыргыз тилинин таблицалары (студенттер жана эне тил мугалимдери үчүн). - Фрунзе, Мектеп басмасы, 1971. - 340 б.
10. Дыйканов К. Кыргыз тили таблица түрүндө (студенттер жана эне тил мугалимдери үчүн). - Алматы, 1989. - 355 б.
11. Дыйканов К. Кыргыз тили. Фонетика, лексика. - Бишкек: 1992.